

УДК 327.39 (043.3)

С. Ф. Джердж,
кандидат політичних наук,
голова Громадської ліги Україна – НАТО

РЕКОМЕНДАЦІЇ УКРАЇНСЬКІЙ СТОРОНИ ДО ФОРМУВАННЯ ІНІЦІАТИВ ТА ПРОПОЗИЦІЙ У ПЕРЕМОВИНАХ ІЗ НАТО У СВІТЛІ 20-РІЧЧЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З АЛЬЯНСОМ

У статті здійснено оцінку практичних досягнень у співробітництві України з НАТО, проаналізовано здобутки 20-річної співпраці нашої країни з Альянсом, а також сучасний стан відносин Україна – НАТО, запропоновано директиви Президенту України В. Януковичу та українській делегації для формування ініціатив та пропозицій на саміті НАТО в Чикаго 20–21 травня 2012 року.

Ключові слова: НАТО, Альянс, співробітництво, партнерство, безпекова політика, позаблоковість, саміт.

С. Ф. Джердж

**РЕКОМЕНДАЦИИ УКРАИНСКОЙ СТОРОНЕ ДЛЯ
ФОРМИРОВАНИЯ ИНИЦИАТИВ И ПРЕДЛОЖЕНИЙ
В ПЕРЕГОВОРАХ С НАТО В СВЕТЕ 20-ЛЕТИЯ
СОТРУДНИЧЕСТВА УКРАИНЫ С АЛЬЯНСОМ**

В статье осуществлена оценка практических достижений в сотрудничестве Украины с НАТО, проанализированы результаты 20-летнего сотрудничества нашей страны с Альянсом, а также современное состояние отношений Украина – НАТО, предложены директивы Президенту Украины В. Януковичу и украинской делегации для формирования инициатив и предложений на саммите НАТО в Чикаго 20–21 мая 2012 года.

Ключевые слова: НАТО, Альянс, сотрудничество, партнерство, политика безопасности, внеблоковость, саммит.

S. F. Dzherdzh

**RECOMMENDATIONS TO UKRAINIAN PARTY
FOR INITIATIVES AND PROPOSALS FORMATION
IN TALKS WITH NATO IN THE LIGHT OF 20 YEARS
OF COOPERATION BETWEEN UKRAINE
AND THE ALLIANCE**

This article assesses the practical achievements in the NATO-Ukraine cooperation, analyzed the achievements of 20-year collaboration of our country with NATO, reasonably current state of relations between Ukraine and NATO, proposed directive to the President of Ukraine V. Yanukovich and Ukrainian delegations to create initiatives and proposals for the NATO Summit in Chicago May 20–21, 2012.

Key words: NATO, Alliance, cooperation, partnership, security policy, non-alignment, summit.

Постановка проблеми. З перших років своєї незалежності Україна стала на шлях співпраці з міжнародними організаціями безпекового спрямування, що діють на європейському та євроатлантичному просторі. Співпраця України з НАТО формувалась як пріоритетний напрям у системі міжнародних зв'язків України. Двадцятирічна історія співпраці України з НАТО може становити предмет аналізу для визначення шляхів утвердження нашої держави як суб'єкта міжнародного права і європейської безпеки.

У 2012 році було чимало знакових ювілейних подій та пам'ятних дат, які визначають розвиток і здобутки відносин України з НАТО. Йдеться насамперед про 20-річчя започаткування перших контактів із Альянсом. Зокрема 22–23 лютого 1992 р. відбувся перший візит Генерального секретаря НАТО Манфреда Вернера до Києва. 8 червня 1992 р. Президент України Л. Кравчук здійснив перший в історії України візит до штаб-квартири НАТО у Брюсселі. 15 років тому, а саме 30 травня 1997 р. Україна виступила співзасновником і учасником Ради Євроатлантичного партнерства (РЕАП). Особливо важливим є відзначення 15-річчя Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО, підписання якої відбулось на Мадридському саміті НАТО 9 липня 1997 р. Хартія стала каталізатором посилення і систематизації процесу відносин України з НАТО, у результаті чого співпраця стала послідовною та постійно поглиблювалася.

Цьогорічні ювілейні дати у відносинах з Альянсом є доречною нагодою проаналізувати еволюцію української держави та її роль у формуванні міцної структури євро-

пейської та глобальної безпеки. Співробітництво з НАТО показало громадськості передусім те, що ця співпраця сприяє не лише зміцненню національної безпеки держави, а й об'єднанню в суспільстві, оскільки питання безпеки є важливими для всіх громадян країни. А один із принципів НАТО – це, перш за все, досягнення безпеки через консенсус та порозуміння.

Президент В. Янукович підписав Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. [1], у якому проголошено позаблоковість нашої держави у зовнішній політиці. Проте цього насправді неможливо досягти в чистому вигляді, тому що і ЄС, і ОБСЄ, і ООН мають власну безпекову політику, а Україна є активним партнером та контрибутором безпеки у світі. Зрештою, коли пірати захоплюють наших моряків або коли українські цивільні чи військові у миротворчих місіях зазнають певної загрози від ворогуючих сторін або терористичних структур, чи можемо ми бути відсторонені від захисту наших громадян та національних інтересів? Чи не потрібно нам задіювати всі можливі механізми, в тому числі й можливості НАТО, для захисту власних пріоритетів? А як тоді бути з позаблоковістю? Питань більше, ніж відповідей. Проте зрозуміло одне, що слабкими чи неорганізованими нам бути не можна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нагальні питання формування національної безпеки держави в умовах співробітництва України з НАТО висвітлюються в роботах таких українських дослідників, як Перепелиця Г. М., Соскін О. І., Гречанінов В. О., Тодоров І. Я., Удовенко Г. Й., Тарасюк Б. І. та ін. Незважаючи на наявність

ґрунтовних наукових праць вітчизняних фахівців у сфері національної безпеки, євроатлантичної інтеграції України та співробітництва з провідними безпековими міжнародними інституціями, і, відповідно, зважаючи на постійну зміну світової геополітичної кон'юнктури, слід досліджувати шляхи посилення міжнародної позиції України в безпекових питаннях, формувати підходи та пропозиції щодо зростання іміджу і впливу нашої держави в загальноєвропейському та глобальному безпековому просторі, що змінюється.

Указами Президента України В. Януковича «Про забезпечення продовження конструктивного партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору» від 18 листопада 2010 р. № 1039/2010 [2] та «Про питання партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору» від 3 березня 2011 року № 266/2011 [3] конструктивне партнерство двох сторін визначено як пріоритетний напрям безпекової зовнішньої політики України.

Важливим є те, що в новому форматі конструктивного партнерства саме стратегічне партнерство України з НАТО збережено, продовжено і навіть розширено (282 позиції містив «План заходів з виконання Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2011 рік [4]). Отже, Україна має намір виконувати взяті на себе міжнародні зобов'язання і є прогнозованою країною та надійним партнером.

Проаналізувавши якісний склад переліку заходів на виконання Річної Національної програми співробітництва України з НАТО у 2011 році, а також пропозиції до відповідного переліку на 2012 рік, можна впевнено стверджувати, що стратегічне партнерство України з НАТО не лише передбачає реформування і модернізацію збройних сил та сектору безпеки держави, а й сприяє змінам в українському суспільстві. Річна Національна програма співробітництва України з НАТО фактично є програмою реформування країни.

Мета статті: дослідження еволюції української держави в питаннях безпекової політики і євроатлантичного співробітництва, ролі України у створенні структури європейської та глобальної безпеки; вироблення рекомендацій українській делегації до формування ініціатив і пропозицій на саміт НАТО в Чикаго 20–21 травня 2012 року в контексті 20-річчя співробітництва України з Альянсом.

Основні результати дослідження. 20–21 травня 2012 року в Чикаго, рідному місті Президента США Барака Обами, відбудеться 25-й саміт НАТО. Сподіваємося, що Президент України В. Янукович візьме у ньому участь. Саміт у Чикаго – це новий відлік часу для НАТО. Адже натовські саміти відбуваються не так часто, як саміти ЄС. Це подія, яка зазвичай спеціально використовується для визначення нової мети і пріоритетів регіональної та глобальної безпеки на перспективу.

На саміті буде розглянуто ряд питань, зокрема виконання рішень, ухвалених на Лісабонському саміті в листопаді 2010 року, коли була прийнята Нова Стратегічна концепція НАТО [5]. Обговорюватиметься процес застосування і виконання концепції, розвиток основних напрямів політики Альянсу та підтвердження трансатлантичного зв'язку як основи функціонування НАТО.

Одне із головних питань, яким саміт приділить увагу, буде питання виводу військ із Афганістану та передачі повноважень із підтримки миру і безпеки афганським збройним силам та поліції у 2014 р. Очікується, що НАТО, ЄС та США щорічно надаватимуть \$4–5 млрд. допомоги Афганістану й після виведення військ [6]. Україна, своєю чергою, могла б узяти участь в економічній розбудові цієї країни і проведенні навчання та підготовки афганських збройних сил.

Сторони також мають намір обговорити питання Близького Сходу, феномен «арабської весни», ситуацію у країнах, де відбуваються громадянські заворушення і протести, а саме в Сирії, Бахреїні, Ємені та Єгипті. Крім цього, існують проблеми недостатнього функціонування національної безпеки в Лівії, потребує уваги ситуація в

Перській затоці. За можливого посилення Стамбульської ініціативи співпраці, Середземноморського діалогу як механізмів взаємодії країн цих регіонів за участю НАТО залишаються питання практичного застосування цих механізмів.

Стамбульська ініціатива співпраці та Середземноморський діалог є тими програмами взаємодії, у яких Україна може брати відповідну як політичну, декларативну, так і певну практичну, безпосередню участь. Наша країна – північний сусід Туреччини та найбільша країна Південно-Східної Європи. Саме це надає нам можливість мати певну вагу серед країн, що задіяні в зазначених програмах міжнародного співробітництва. Відстоюючи принципи загальноєвропейських підходів до врегулювання конфліктів і причин конфліктів, ідучи в руслі політики ООН та НАТО в цьому регіоні, Україна при розгляді безпосередніх тактичних питань може підтримувати позицію Туреччини й спиратися на позицію сусідньої країни. Це, своєю чергою, посилить вагу українських пріоритетів в наших перемовинах із Туреччиною, зокрема й щодо енергетичних перспектив.

У сучасній демократичній державі сектор національної безпеки повинен відігравати стримуючу локалізуючу легітимну роль у забезпеченні лояльних відносин між населенням та владою, підтримуючи стабільність і правопорядок, індивідуальну безпеку, керуючись при цьому юридичними правилами «культури безпеки» і, безумовно, унеможливаючи застосування бойової зброї у мирний час. Під «культурою безпеки» розуміється професіоналізм легітимних дій структур безпеки. Ми вперше стали звертатися до трактування культури безпеки в такому контексті в Україні під час «Майдану 2004 року», коли проти людей, що мітингували на площах і вулицях Києва, влада не зважилася застосувати озброєну військову силу. Це свідчило про те, що в нашій державі змінюється суспільно-політичний стан у напрямі більшої гуманності [7].

Нав'яністю культури безпеки Україна відрізнялась і поки що відрізняється від багатьох країн – у цьому аспекті ми можемо слугувати певним прикладом. Важливо втримати цей позитив надалі.

Очевидно, у Чикаго обговорюватимуться стан та розвиток Протиракетної оборони (ПРО) в Європі. Можливо, буде оголошено про завершення формування першої черги оборони. Є відповідні двосторонні домовленості США з Польщею і Туреччиною. Першочергові зусилля спрямовуватимуться на розгортання таких напрямів, як командування та управління, а в подальшому – розміщення більшої кількості власне протиракетних комплексів.

Як відомо, офіційна позиція України щодо ПРО полягає в тому, що українська сторона очікуватиме рішення НАТО, а лише потім визначатиметься. Водночас, ми повинні заявляти про готовність посилення власної та європейської безпеки. Варто також продумати певні технологічні аспекти, які можна задіяти, оскільки у нас потужний військово-промисловий комплекс, що могло б стати певним відліком співпраці та інтеграції із ВПК інших країн. Такий прагматичний та економічний аспект нашого залучення до європейської ПРО варто пропонувати нашим партнерам.

Що стосується політичної сторони питання стосовно ПРО, то тут слід відзначити протиріччя в підходах НАТО і Росії. Можливо, керівництво України не бажає підсилювати ту чи іншу сторону, щоб не отримати небажаних зауважень. Але якщо така європейська система протиракетної оборони буде діяти, то ми повинні з'ясувати, що вигідно для нашої держави. З точки зору національної безпеки важливо, щоб Україна не опинилася поза оборонною системою Європи.

Росія заявляла про бажання мати певні зони відповідальності й поширювати їх за межі власної території. З таким геополітичним компонентом протиракетна оборона може бути однією із складових посилення російської зони впливу. Висловлюючи претензії на певні зони територіальної безпеки, росіяни вважають, що Україна має входити в зону російської відповідальності. Однозначно, українська

держава не повинна поділяти подібні підходи. НАТО також не погоджується з новими лініями розподілу в Європі, і тому не може бути жодних зон «відповідальності» над нашою країною. Для України важливо не втрачати діалог і продовжувати формувати з Альянсом спільну позицію. При цьому ми маємо долучитися до загальноєвропейської системи ПРО на принципах рівноправної участі та власної відповідальності за свою територію [8].

Зрештою, створення реальної Протиракетної оборони в Європі може дати поштовх обговоренню питань щодо скорочення ядерних сил. А цього підходу завжди дотримувався Київ. Українська держава є першою й поки єдиною, яка відмовилася від ядерної зброї.

На Чиказькому саміті одним із головних, очевидно, стане питання, як адаптувати НАТО і країни – учасниці Альянсу до фінансових обмежень, зберігаючи безпекові можливості організації.

На перший план виходить так звана розумна оборона (*Smart Defence*) як певна раціоналізація оборони, її спрямованість на спеціалізацію, пріоритетизацію, співпрацю [9]. Економічна криза стимулює пошук нових можливостей, що і впливає на формування такого напрямку й таких ініціатив, які мають кінцевий практичний вимір. Сьогодні необхідно діяти більш ініціативно, інноваційно, змінювати підходи, не збільшуючи виділення ресурсів, а більш ефективно їх використовуючи.

НАТО як міждержавна організація буде архітектором пріоритетних змін у країнах-членах, яких, очевидно, у Чикаго закличуть до об'єднання задля раціоналізації ресурсів, стимулювання багатосторонньої співпраці для уникнення дублювання (зокрема і з ЄС), здійснення інвестицій для найбільш нагальних, а не для найменш необхідних оборонних потреб. У попередні роки, і особливо сьогодні, важливим є посилення рівня оперативної сумісності, що є критерієм ефективності.

Одна із сильних сторін НАТО – управління багатонаціональними проектами та довгострокова стратегія розвитку сил і засобів. «Ця стратегія складається із трьох основних компонентів: по-перше, реальний пакет багатонаціональних проектів із розв'язання проблеми дефіциту критично важливих сил і засобів; по-друге, більш довгострокові багатонаціональні проекти, які складаються із протиракетної оборони, системи наземного спостереження Альянсу та патрулювання повітряного простору; і, по-третє, стратегічні проекти до 2020 року в таких сферах, як об'єднана розвідка, спостереження та виявлення і дозв'язування в повітрі», – зазначається на офіційному сайті НАТО [10].

Зменшення обсягів фінансування змушує країни – члени Альянсу скептичніше ставитися до власних військово-технічних проектів та більш уважно вивчати економічно ефективні пропозиції інших країн, зокрема шукати шляхи кооперації із країнами-партнерами. У цьому аспекті для України з'являються нові можливості. Необхідність економії в багатих країнах дає шанс відкрити друге дихання українському військово-промислому комплексу, який за ефективного і наполегливого менеджменту може пролобіювати для нашої держави цілу низку проектів. Частина цих проектів обговорюється не один рік, зокрема серійне виробництво певних зразків військово-транспортної авіації, бронетанкової техніки, кораблебудування, деякі компоненти радіолокаційної та ракетної техніки. Можливими також є розвиток та кооперація за напрямками, які в попередній період не розглядалися як реалістичні чи перспективні.

Очевидно, на саміті НАТО акцентуватиметься увага й на антитерористичних операціях, зокрема на антипіратській операції під назвою Океанський щит. Україні варто приєднатися до цієї операції, бо це відповідає нашим національним інтересам. Як відомо, щоденно від 50 до 80 тис. українців виходять у море у складі багатонаціональних команд торговельних флотів більшості країн. Українські громадяни посідають третє, після Китаю та Філіппін, місце у світі за кількістю цивільних моряків. Тому

ініціатива НАТО щодо боротьби з піратством є надзвичайно важливою для українців.

Країни НАТО, у тому числі й США, скорочують видатки на оборону. У 2012 р. Альянс зменшить на \$1 млрд. загальні витрати на військові потреби. Водночас, за прогнозами, військові витрати у світі зростуть на 6%. Наприклад, Китай їх збільшує, Росія планує подвоїти. Через нестабільність у регіоні в 1,5 раза змушена збільшити військові витрати Індія.

Тож нині для Альянсу важливі інтенсифікація, посилення ефективності використання коштів. Економічний шлях забезпечити успішну «розумну оборону» – це об'єднати реалізм із творчим підходом.

Очевидно, НАТО працюватиме більш інтенсивно та гнучко із партнерами в наявних рамках і поза ними задля розв'язання глобальних проблем. Саміт у Чикаго дасть можливість членам Альянсу розширити свої мережі та поглибити відносини з партнерами, адже сьогодні співробітництво є вже не опційною можливістю, а життєвою необхідністю.

Висновки. З огляду на вищевикладене постає питання: у який спосіб краще посилити безпеку української держави? Скільки ресурсів та фінансів необхідно для досягнення достатнього рівня й можливості самостійно і повноцінно захищати нашу країну, коли вона залишиться один із вірогідним противником? Треба усвідомлювати, що позаблоковість – це своєрідна відторгненість та ізоляція, у тому числі й від допомоги, але не від загроз. Навіть навпаки, позаблоковість, як певне безпекове сирітство, більше провокує зазіхання на нашу економіку та державу.

За логікою, Україна не повинна поступатися тиску Росії у питанні відносин із НАТО, та й не слід цього робити. Але існують деякі проблеми, пов'язані з тим, що влада не розуміє питань безпеки. Люди, які прийшли до влади з економіки та бізнесу, чудово розбираються в тому, скільки коштує тонна металу чи тисяча кубометрів газу, але вони не знають скільки коштує безпека і не можуть її виміряти й оцінити. А отже, для цих людей безпека держави нічого не коштує, на відміну від власної безпеки. Нинішні представники української влади недооцінюють питання безпеки. На відміну від росіян, які впадають в іншу крайність... Саме на цьому фоні виникли Харківські угоди. Проте безпекові питання були й будуть базовими. Зауважимо, що ЄС формувався вже після створення НАТО. Саме безпековий фундамент дав можливість розвиватися економічним процесам в Європі. Тому для нашої держави національна безпека є стратегічним питанням. Її не можна прив'язувати до газу чи якихось матеріальних речей. Україні потрібно знати свої реальні можливості й зміцнювати власну безпеку.

Політичній та військовій еліті варто пам'ятати стару перевірену формулу, що батьківщина завжди в небезпеці. А безпеку країни слід посилювати до такого рівня, який багаторазово перевищує необхідний запас міцності.

Україні важливо продовжувати тісне співробітництво з Альянсом. Цю тему ми взагалі не повинні полишати, адже сьогодні співпраця з НАТО посилить національну безпеку нашої країни. Однак це співробітництво, на жаль, звузилося лише до проведення спільних маневрів, участі в миротворчих місіях і т. ін. Але НАТО – це не тільки вищезгадані питання, а й реформи в суспільстві, економіці, енергетиці. Це питання реформування судової системи та багато інших безпекових питань, які безпосередньо не пов'язані з танками, ракетами, зброєю. А тому дуже важливо, щоб відносини Україна – НАТО були багатосторонніми. Зокрема, щоб співпрацювали міністерства та відомства, науковці, неурядові організації і суспільство. Вважаю, що лише військову співпрацю можна припинити за бажання одним указом за один день, але коли інтегрується все суспільство, то ніякими наказами цього не відмінити. Адже суспільство має більшу інерцію і все одно продовжуватиме інтегруватися в європейський простір, незалежно від того, хоче цього влада чи ні.

Одним із головних завдань президента країни є необхідність дбати про посилення національної безпеки держави. Оперативний простір дає можливість українським державним діячам та політикам виявити себе будівничими безпекового фундаменту держави і залишити в нашій історії впливовий та реформаторський слід.

Надзвичайно важливими є участь Президента України В. Януковича в саміті НАТО у Чикаго і безпосередній прямий діалог Києва з Брюсселем, Вашингтоном та всіма іншими столицями країн – членів Альянсу. Не через Москву, як цього бажає Кремль, а напругу, безпосередньо, як і личить великій державі та достойному президенту. Участь у саміті – це можливість долучитися до діалогу щодо всіх важливих питань, починаючи від економіки, енергетики і закінчуючи політикою та безпекою. Протягом року відбувається не дуже багато поважних міжнародних заходів, у яких за круглим столом лідери незалежних країн формують порядок денний близького майбутнього. Площадку, яку для цього надає НАТО, необхідно використати для відстоювання інтересів України у глобалізованому і не завжди безпечному світі.

Література

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
2. Про забезпечення продовження конструктивного партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору : Указ Президента України № 1039/2010 від 18 листопада 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1039/2010>
3. Про питання партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору : Указ Президента України № 266/2011 від 3 березня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/266/2011>
4. Про затвердження плану заходів з виконання Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2011 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 625-р від 29 червня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/625-2011-%D1%80/page>
5. Нова Стратегічна концепція НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nato.int/docu/review/2010/Lisbon-Summit/Balancing-Act/UK/index.htm>
6. Джердж С. Ф. Позаблоковість як певне безпекове сирітство / С. Ф. Джердж // День. – 2012. – № 30. – 21 лют. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/223986>
7. Гречанинов В. О. Сектор безпеки України та культура безпеки [Електронний ресурс] / В. О. Гречанинов // Сайт Громадської ліги Україна – НАТО. – Режим доступу : <http://www.ua-nato.org.ua/2010-10-09-11-32-11/expert>
8. Ярмолюк І. Важливо, щоб Україна була в системі європейської ПРО [Електронний ресурс] / І. Ярмолюк // Сайт УНН. – Режим доступу : <http://www.unn.com.ua/ua/interview/23-11-2011/534502/>
9. Smart Defence [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.nato.int/cps/en/natolive/78125.htm>
10. Підготовка до Чикаго : прес-реліз офіційного сайту НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nato.int/cps/uk/natolive/news_84287.htm?utm_medium=email&utm_campaign=Ukrainian+Update+201211&utm_content=Ukrainian+Update+201211+CID_b73c4634ee847c69d8e9d3632f944c37&utm_source=Email+marketing+software

Стаття надійшла до редакції 26 березня 2012 року

ЕКОНОМІЧНИЙ ЧАСОПИС-XXI

науковий журнал
ВАК України

Видається з 1996 року
Виходить 6 разів на рік

Світове господарство і міжнародні
економічні відносини
Глобальний розвиток
Геополітика
Національна безпека
Економічна теорія
Економіка і управління
Соціальна економіка і політика
Гроші, фінанси і кредит
Регіональна економіка
Політичні інститути і процеси

Автори журналу:
провідні вчені
України та світу,
посли, державні діячі,
міські голови,
лідери бізнесу

**АНАЛІТИКА ДЛЯ ЕЛІТИ:
ПЕРЕДПЛАТИ І ДОЛУЧАЙСЯ!**

**як
передплатити?**

Через
передплатні агенції:
«Ідея», «Саміт»,
«Періодика»,
«Меркурій»

Через
ДП «Преса»
Передплатний
індекс:
96437

Через редакцію журналу
«Економічний часопис-XXI»:
(044) 235-98-28,
235-98-27
editor@osp.com.ua